

ΠΛΑΤΩΝ

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ

«Μέτρον τοιούτων λόγων ἀκούειν
ὄλος ὁ βίος νοῦν ἔχουσιν».

Πλάτωνος Πολιτεία 450B

ΕΤΟΣ ΙΔ΄ 1962

ΤΕΥΧΗ Α΄ ΚΑΙ Β΄

27/28

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΔΕΡΗ

ΑΘΗΝΑΙ 1962

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΙΩ. ΜΕΡΕΝΤΙΤΟΥ,
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΘΗΝΩΝ

EDUARD SPRANGER
ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΓΕΝΕΘΛΙΟΙΣ ΑΥΤΟΥ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΛΟΥΒΑΡΙΣ
ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ

«Φίλου πιστοῦ οὐκ ἔστιν ἀντάλλαγμα
καὶ οὐκ ἔστι σταθμὸς τῆς καλλονῆς αὐτοῦ».
Σοφ. Σιρ. 6, 15.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1946, ἦτοι ἓν ἔτος περίπου μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Γερμανίας, μετεκλήθη ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου Βερολίνου ὁ ἐν αὐτῷ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς κ. Eduard Spranger εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Τυβίγγης. Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἀφίξιν αὐτοῦ εἰς τὴν μικρὰν ταύτην πανεπιστημιακὴν πόλιν, ἦτοι τῇ 27ῃ Ἰουνίου τοῦ 1947, τὸ κλασσικὸν φροντιστήριον τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Τυβίγγης διωργάνωσε φιλολογικὴν ἔσπερίδα πρὸς ἑορτασμὸν τῶν γενεθλίων τοῦ σοφοῦ τούτου διδασκάλου συμπληροῦντος τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς φιλολογικῆς ταύτης ἑορτῆς ὁ ἐπιφανὴς λατινιστής, ἐμὸς δὲ πολυφίλητος διδάσκαλος, κ. Otto Weingreich¹) δι' ὀλίγων μὲν, μεστῶν δ' ὅμως χάριτος καὶ ἐμβριθείας, λόγων περιέγραψε καὶ ἀνέλυσε τὸ πολὺπλευρον ἔργον τοῦ κ. Spranger, τοῦ «φιλοσοφοῦντος παιδαγωγοῦ» καὶ «παιδαγωγοῦντος φιλοσόφου», καὶ δεόντως ἐξῆρε τὴν ὑψηλὴν τοῦ ἔργου τούτου ἐπιστημονικὴν σπουδαιότητα. Ἀπαντῶν ὁ κ. Spranger καὶ εὐχαριστῶν τοῖς κλασσικοῖς φιλολόγοις ἐπὶ τῇ προσγενομένῃ αὐτῷ τιμῇ διέγραψε μετὰ τῶν ἄλλων τὴν ἰδιαιτέραν ἐν τῷ βίῳ ἀξίαν καὶ σημασίαν τῶν κλασσικῶν σπουδῶν. Ὡς κλασσικὸς φιλόλογος μετὰ πολλῆς εὐγνωμοσύνης τὴν στιγμὴν ταύτην ἀναπολῶ εὐστοχωτάτην τινὰ ἀναφορικῶς πρὸς τὰς σπουδὰς ταύτας ῥῆσιν τοῦ σοφοῦ ἀνδρός, καθ' ἣν καὶ ἡ γνῶσις μόνον τῆς

---

¹ Πρὸς. Κ. Ἰ. Μερεντίτου: «Κριτικὴ ἀνάλυσις καὶ ἐρμηνεία τοῦ ἔργου Otto Weingreich, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Τυβίγγης: Gebet und Wunder (=«Προσευχὴ καὶ θαῦμα») ἐν: «Πλάτων» 23/24 [1960] 301—315 (=ἀνάτ., ἐν Ἀθήναις 1960).

ἀπειρίας τῶν γραμματικῶν τύπων τῶν εἰς -μι ῥημάτων ἐμπνέει τῷ περὶ τὴν μελέτην τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ βίου διατρέβοντι συναισθήματα εὐλαβείας καὶ σεβασμοῦ πρὸ τοῦ ἐκτάκτου ῥυθμοῦ καὶ τῆς ἀμέμπτου ἀκριβείας τοῦ βίου τούτου καὶ καθαρὰν ἐπὶ πλεόν ἔννοιαν τῆς ἀξίας, ἣν ἔχει καθόλου ἐν τῇ ζωῇ ἢ εὐμέθοδος συγκρότησις βουλήσεως κραταιᾶς καὶ ἡ πιστὴ καὶ αὐστηρὰ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος (¹).

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς φιλολογικῆς ταύτης συγκεντρώσεως ἔσχον τὴν πολύτιμον εὐκαιρίαν, ὅπως ἔλθω εἰς οἰκειότεραν τινὰ σχέσιν πρὸς τὸν ἐπιφανῆ καθηγητήν. Δι' εὐχρωμοτάτων λέξεων ἐδήλωσέ μοι ὁ κ. Spranger τὴν ἐσπέραν ἐκείνην τὰ συναισθήματα θαυμασμοῦ, τιμῆς καὶ ἀγάπης, ἅτινα οὗτος μονίμως τρέφει ἐν τοῖς βαθυτάτοις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἔναντι τῆς χώρας καὶ τοῦ λαοῦ ἡμῶν. Ἡ συζήτησις ἡμῶν ἐπὶ μακρὸν περιστράφη περὶ τὸ πρόσωπον κυρίως τοῦ πρὸ ἔτους ἀποθανόντος τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καὶ ἀκαδημαϊκοῦ κατόπιν Νικολάου Ἰ. Λοῦβαρι, μεθ' οὗ ὁ κ. Spranger ἀπὸ δεκαετηρίδων συνεδέετο διὰ στενοτάτης φιλίας καὶ ὃν οὗτος θεωρεῖ ὡς ἓνα τῶν ἀξιολογωτέρων ἐκπροσώπων τῆς συγχρόνου εὐρωπαϊκῆς διανοήσεως.

Ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἕκτοτε μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ ἀρρητοῦ θαυμασμοῦ ἠκροώμην τῶν παραδόσεων τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ, οὗ τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα ἐπὶ τοσοῦτον μᾶλλον ἀνελάμβανε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θείαν τινὰ αἴγλην μεγαλόπνου πτήσεως ἀνεφίκτων ἐπιστημονικῶν λογισμῶν, ὅσον βαθύτερον κατενόουν τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ συγκρότησιν καὶ ὑφήν. Τὴν ἐπικοινωνίαν καὶ συνομιλίαν ἡμῶν ἐν ταῖς αἰθούσαις τοῦ Πανεπιστημίου συνεπλήρουν ἐκάστοτε συναντήσεις εὐγενοῦς φιλοξενίας ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ καθηγητοῦ. Πολλάκις ἔχει τις ὄντως ἐναργῆ τὴν αἴσθησιν ὑψώσεως πνεύματός τε καὶ ψυχῆς εἰς σφαίρας ἀνωτέρου τινὸς ἐπιστημονικοῦ καὶ ἠθικοῦ μεγαλείου οὐ μόνον ἀκροώμενος τῶν λόγων τοῦ κ. Spranger, ἀλλὰ καὶ ἐν σιγῇ ἀπλῶς πλησίον αὐτοῦ καθήμενος καὶ μετὰ τοῦ δέοντος σεβασμοῦ ἀποθαυμάζων ἐπὶ τοῦ σοβαροῦ καὶ σεμνοῦ αὐτοῦ προσώπου τὸ εὐγενὲς καὶ σπάνιον ἦθος ἀνδρὸς καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ. Λίαν εὐγνωμόνως ποιούμεαι ἐνταῦθα μνεῖαν τῶν ὠφελιμωτάτων γενομένων μοι ἰδιωτικῶν τούτων συναντήσεων καὶ συνομιλιῶν.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1950, μετὰ παρέλευσιν δηλαδὴ εἴκοσι περίπου ἐτῶν, ἀφ' ὅτου ἠκροώμην τῶν παραδόσεων αὐτοῦ ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀπήντησα ὄλωσ ἀδοκῆτως ἐν τῷ ταχυδρομείῳ Τυβίγγης τῷ ἀειμνήστῳ καθηγητῇ Λούβαρι. Ὁ σεβαστὸς διδάσκαλος ἦλθεν ἐξ Ἑλλάδος εἰς Τυβίγγην πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ φίλου αὐτοῦ κ. Spranger. Τὴν ἐκδημίαν ταύτην πολλάκις ἔκτοτε ἀνέλαβεν ὁ Λούβαρις, ὃ δὲ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας πολλάκις

¹ Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ κ. Spranger περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς σημασίας τοῦ κλασσικοῦ γυμνασίου ἐν τῇ παιδείᾳ, τῆς θέσεως καὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ ἐν τῷ πνευματικῷ καὶ κοινωνικῷ βίῳ τοῦ παρόντος πρβλ. κυρίως: E. Spranger—E. Haag, Der Sinn des altsprachlichen Gymnasiums in der Gegenwart. Tübingen (1960). Πρβλ. ἐτι E. Haag, Sprangers Gedanken zur Gymnasial—Pädagogik ἐν: Pädagogische Rundschau 16 (1962) 546—552.

οὕτως ἔσχε τὴν εὐτυχίαν, ὅπως φιλοξενούμενος μετ' αὐτοῦ παρὰ τῷ κ. Spranger διέρχεται ἐκεῖ στιγμὰς τινὰς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξυψώσεως καθήμενος μετὰ τῶν δύο τούτων ἐξοχωτάτων ἐκπροσώπων τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ πολιτισμοῦ δύο εὐγενεστάτων λαῶν.

Τῷ 1954 ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος E. Klotz ἐξέδωκεν ἐν Stuttgart τὴν μικρὰν μὲν, μεστὴν δ' ὅμως συνθετωτάτων καὶ σοβαρωτάτων φιλοσοφικῶν λογισμῶν, ἔργασίαν τοῦ κ. Spranger : Der unbekante Gott, ἣν ὁ συγγραφεὺς «εἰς δὴλωσιν πιστῆς φιλίας» ἀφιερῶ τῷ «Νικολάῳ Λούβαρι». Ἐν τέλει τοῦ προλόγου αὐτοῦ γράφει ὁ κ. Spranger τάδε :

«Ἐν περιπτώσει γενέσεως παρὰ τοῖς ἀναγνώσταις τῆς παρουσίας ἔργασίας μου τῆς ἐντυπώσεως, ὅτι ἐν αὐτῇ δεσπόζει πνοή τις μεταφυσικῆς νοσταλγίας, θὰ ἐπεθύμουν, ὅπως μὴ παρασιωπήσω τόδε τὸ πρῶγμα, ὅτι δηλαδὴ ἡ νοσταλγία αὕτη ἀποτελεῖ τὸν θεμελιώδη ἠθικὸν τόνον τῆς ἱερᾶς φιλίας, ἣτις ἀπὸ τεσσαράκοντα καὶ πλεον ἑτῶν στενῶς συνδέει με μετὰ τοῦ καθηγητοῦ τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καὶ πρώην ὑπουργοῦ τῆς παιδείας Νικολάου Λούβαρι. Πολλάκις ὁμολογήσαμεν ἀλλήλοις τὰ κοινὰ ταῦτα συναισθήματα περιπαθοῦς νοσταλγίας, ἣτις διαπνέει ἴσως καὶ τὰς τρεῖς μεγάλας χριστιανικὰς ὁμολογίας, τὴν ὁμολογίαν δηλαδὴ τῶν ὀρθοδόξων, τὴν ὁμολογίαν τῶν διαμαρτυρομένων ἢ εὐαγγελικῶν καὶ τὴν ὁμολογίαν τέλος τῶν καθολικῶν, καὶ ἐπὶ τῶν συναισθημάτων τούτων κατ' ἐξοχὴν ἀσμένως ἡ φιλία ἡμῶν ἐθεμελίωσε τὸν ναὸν αὐτῆς. Οὕτω τὰς ἀπλᾶς καὶ μετριόφρονας παρατηρήσεις μου ἐπὶ τοῦ «ἄγνωστου θεοῦ» ἀφιερῶ τῷ Ἑλληνι συναδέλφῳ λίαν εὐγνωμόνως ἕνεκα πάντων ἐκείνων, δι' ὧν οὗτος πλούσιόν με καὶ εὐτυχῆ ἐν πολλοῖς κατέστησεν. Ἦδη παρὰ Πλάτωνι (Λύσ. p. 219 κέξ.) λέγεται, ὅτι πᾶσα γνησίᾳ φιλία τὸν ἔσχατον αὐτῆς σκοπὸν—ἐπὶ τὸ ὀρθότερον ῥητέον ἴσως ἐπὶ τοῦ προκειμένου : τὸ βαστάζον αὐτὴν ὑμέλιον—ἔχει ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς πρωταρχικῆς ἐκείνης καὶ οὐσιώδους «πρώτης ἀγάπης», ἣτις πέρα παντὸς χρονικοῦ περιορισμοῦ ἀλύτως πρὸς ἀλλήλας συνάπτει τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων».

Τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον, ὅπερ τὸ δεύτερον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου τῷ 1955, μετέφρασα ἑλευθέρως πως εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐν Ἀθήναις τῷ 1958 : «Ὁ ἄγνωστος θεός». Τοῦτο ἔπραξα οὐ μόνον λόγῳ ὀφειλομένης χάριτος καὶ εὐγνωμοσύνης ἔναντι δύο ἐπιφανεστάτων ἐργατῶν τοῦ πνεύματος καὶ προσφιλεστάτων ἅμα διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ λόγῳ ἔτι θερμοῦ διαφέροντος ὑπὲρ προαγωγῆς τῶν φιλοσοφικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν μετάφρασιν ταύτην ἔγραφέ μοι τῇ 21. 1. 1959 ὁ φιλέλλην Γερμανὸς καθηγητῆς κ. Spranger τάδε :

«Ἐπιτρέψατέ μοι, ὅπως εἶπω ὑμῖν τὸ πρῶτον, πόσον ὑπερήφανος εἶμαι ἐπὶ τῷδε τῷ πράγματι, ὅτι δηλαδὴ ὑμεῖς ἀνελάβετε τὸν πόνον τῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταφράσεως τῆς μικρᾶς μου ἔργασίας : «Ὁ ἄγνωστος θεός». Παρ' ἡμῖν τοῖς Γερμανοῖς ἡ ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ δημοσίευσις βιβλίου τινὸς ἡμῶν ἔχει πάντοτε τὴν σημασίαν περίπου καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπαναγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ πατρίδα. Πειρῶμαι ἐπίσης, ὅπως ἐννοήσω τὴν εὐμενῆ

ὑμῶν καὶ φιλόφρονα ἐν τῷ βιβλίῳ εἰσαγωγὴν ἐγκάρδιον χάριν ὁμολογῶ ὑμῖν διὰ τὴν ἐν αὐτῇ πέρα τῶν ὁρίων τῆς ἐν λόγῳ μικρᾶς συγγραφῆς μου ἐπιδεικνυμένην ἐκ μέρους ὑμῶν εὐνοὴν διάθεσιν πρὸς ἐκτενῆ θεώρησιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν πνευματικῶν μου σπουδασμάτων καὶ μελετημάτων. Οὐχὶ ἀμνημόνευτον θὰ ἐπεθύμουν, ὅπως καταλίπω καὶ τόδε ἔτι τὸ πρᾶγμα, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἡ ὥραία ἐξωτερικὴ ὄψις τοῦ βιβλίου λίαν εὐνοϊκῶς διατίθεται τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου» (1).

Παρηλθὼν ἔκτοτε τέσσαρα περίπου ἔτη, καθ' ἃ δύο συμβάντα ἐπῆλθον, ἅτινα ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζωηρῶς ἐπισπῶνται τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰ συναισθήματα ἡμῶν, δύο συμβάντα, τῶν τὸ μὲν ἀλγεινῶς συνέχει ἡ παγερὰ σιγὴ τοῦ μυστικοῦ πόνου καὶ τῶν ἀλαλήτων στεναγμῶν, τὸ δὲ ἐκτενῶς περιβάλλει ὁ εὐχαρις καὶ εὐφρόσυνος παλμὸς ἐορταστικῆς καὶ πανηγυρικῆς διαθέσεως : ὁ τῇ 26ῃ Μαρτίου τοῦ 1961 ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Νικολάου Ἰ. Λοῦβαρι καὶ τὰ γενέθλια τοῦ *Eduard Spranger* συμπληρώσαντος τῇ 27ῃ Ἰουνίου 1962 τὸ ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Ἐπὶ τῷ πρώτῳ τῶν συμβάντων τούτων, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πολυφιλήτου αὐτοῦ φίλου, ἔψαλε τὸν ἀνήκοντα νεκρῶσιμον ὕμνον εὐφρονότατος μελωδός, ὁ κ. *Spranger*, δι' ὅσων οὗτος ὀλίγους μῆνας πρὸ τῶν γενεθλίων αὐτοῦ μετὰ περιπαθεστάτου τόνου πενθίμου μελαγχολίας καὶ ἀπαραμυθίτου στοργῆς ἔγραψεν ἐν τινι ἐπιστημονικῷ περιοδικῷ τῆς *Στουτγκάρτης* (2). Τοὺς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Λούβαρι ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου ῥηθέντας μνημοσύνους τούτους λόγους παρέχω κατωτέρω ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει, ἐν ἣ δεινῶς παλαίω, ὅπως μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας καὶ τῆς ὀφειλομένης ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας καὶ προσοχῆς ἀποδώσω τὸ θεῖον καὶ ἄρρητον κάλλος τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου, ὅμως συγχρόνως βαθεῖαν ἔχω τὴν αἴσθησιν τοῦ αὐστηροῦ καθήκοντος, ὅπως ἐνταῦθα εἶπω τινὰ καὶ περὶ τοῦ βίου ἔτι καὶ τοῦ ἔργου τοῦ συγγραφέως τῶν μνημοσύνων τούτων. Ἀναντιρρήτως ἐν

¹ Τὸ γερμανικὸν κείμενον τῆς ἐπιστολῆς εὗρσκει ὁ βουλόμενος ἐν : Ἐπόμνημα περὶ τοῦ βίου, τῶν σπουδῶν καὶ τίτλων, τῆς διδακτικῆς δράσεως καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν τοῦ Κωνσταντίνου Ἰω. Μερσεντίτου ὑποβληθὲν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐπὶ τῷ σκοπῷ καταλήψεως τῆς κενωθείσης ἐκτάκτου αὐτοτελοῦς ἑδρας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἐν Ἀθήναις 1959, σ. 74.

² *Ed. Spranger, Gedenken an Nikolaos Louvaris* ἐν : *Universitas* 17 (1962) 457—468. Ἡδη πρὸ πενταετίας, ἤτοι τῷ 1957, ἐπὶ τοῖς γενεθλίοις τοῦ Λούβαρι συμπληρώσαντος τὸ 70ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ κ. *Spranger* εὐφρόσυνον ἄρθρον περὶ τοῦ πνευματικοῦ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Γερμανίας μεσίου : *Mittler zwischen Hellas und Deutschland—Nikolaos Louvaris zum 70. Geburtstag* ἐν : *Universitas* 12 (1957) 1810—1811. Τὸ ἄρθρον τοῦτο κατακλείει ὁ πιστὸς φίλος τοῦ Λούβαρι διὰ τῶν λέξεων :

«Τί ἄλλο ἔτι θυνάμεθα, ὅπως ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς ὀγδόης δεκαετηρίδος τοῦ βίου αὐτοῦ προσενέγκωμεν αὐτῷ ὡς δῶρον ἢ τὴν βεβαίωσιν τῶν πάντοτε ἀναλλοιώτων ἡμῶν ἐναντι αὐτοῦ συναισθημάτων τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης; Προσαγορεύομεν αὐτὸν διὰ τῶν ἐπαξίων καὶ δικαίων προσρήσεων τῆς σταθερᾶς ἐκείνης καὶ ἀμαράντου ἀγάπης, ἣτις ἀφθόνως ἀναδύεται ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς εὐδαιμονίας καὶ μακαριότητος ἀκτινοβολούσης πίστεως, ὅτι ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ ἀναμφισβητήτως ὑπάρχει βαθεῖά τις καὶ ἀτάρακτος μεταφυσικὴ συγγένεια».

ἀρχῇ τοῦ προλόγου τῆς μεταφράσεως τοῦ «Ἀγνώστου θεοῦ» γράφω, ὅτι οὐδεμία χρεία θὰ ὑπῆρχεν, ὅπως παράσχω τῷ ἀναγνώστη οἰασθήποτέ τινας πληροφορίας ἀναφερομένας εἰς τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον τοῦ κ. Spranger, καὶ δεόντως στηρίζω τὴν ἀντίληψιν ταύτην :

«Ὁ Γερμανὸς συγγραφεὺς διὰ τῆς γιγαντιαίας αὐτοῦ ἐπιστημονικῆς δράσεως ἐν τῇ περιοχῇ τῶν τε φιλοσοφικῶν καὶ παιδαγωγικῶν ἐρευνῶν κατέστη ἤδη ἀπὸ μακροῦ τοῖς πᾶσι γνωστότατος· ἐν πάσῃ γωνίᾳ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου μετ' εὐλαβοῦς σεβασμοῦ καὶ σεμνῆς εὐπροσπειρίας ἐκφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ δαιμονίου τούτου ἐργάτου τῆς γερμανικῆς ἐπιστήμης, ὅστις ἐπὶ παντὸς τομέως θεωρητικῆς ἐρεῦνης καὶ μελέτης τῶν παντοειδῶν προβλημάτων τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς νέους τρόπους καὶ νέας μεθόδους προήγαγεν εἰς φῶς καὶ δεόντως ἐκαλλιέργησε καὶ ἐτελείωσε ταύτας ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ πνευματικοῦ βίου πάντων τῶν πεπολιτισμένων λαῶν τῆς γῆς. Ἐν Ἑλλάδι πολλῶ ἔλαττον πάσης ἄλλης χώρας ὑπάρχει χρεία, ὅπως γένηται τὴν στείγην ταύτην ἰδιόσ τις λόγος περὶ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου καθόλου τοῦ ἀνδρός, διότι ἐν αὐτῇ πολλὰ μέχρι τοῦδε σχετικῶς ἐγράφησαν εἴτε αὐτοτελῶς εἴτε ἐν συνδυασμῷ πρὸς μετάφρασιν ἐργασίας τινὸς αὐτοῦ ὑπ' ἀξιολόγων λογίων καὶ ἐπιστημόνων ἐν γένει, οἵτινες ἐπὶ μακρὸν ἐμαθίτηυσαν παρὰ Spranger ἐν Βερολίνῳ ἢ ἄλλαχοῦ».

Πᾶσι τούτοις προσθετέον ἔτι, ὅτι ὁ μέχρι βαθέος γήρατος ἀόκνως καὶ ἀκαμάτως ἐργαζόμενος Γερμανὸς σοφὸς ἐν τῇ μεγάλῃ μετριοφροσύνῃ αὐτοῦ ζωηρῶς πάντοτε ἐπιθυμεῖ, ὅπως ἀπαρατήρητος καὶ μακρὰν πάσης ἐορταστικῆς ἐκδηλώσεως διέρχεται τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων αὐτοῦ εὐλογον ἐκάστοτε καὶ εὐπρόσδεκτον ἀποτελοῦσαν ἀφορμὴν πρὸς ἔκφρασιν αὐτῷ ἐκ μέρους τοῦ κόσμου τοῦ πνεύματος τῶν θερμῶν συναισθημάτων τιμῆς, εὐγνωμοσύνης καὶ θαυμασμοῦ. Παρὰ ταῦτα σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι μέχρι τοῦδε ὁ ὀγδοηκοντούτης σοφὸς μεγάλως ἐτιμήθη ὑπὸ μαθητῶν, φίλων καὶ συναδέλφων αὐτοῦ ἐν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ πάσῃ ἄλλῃ πεπολιτισμένῃ χώρᾳ διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ πολυαριθμῶν ἐπιστημονικῶν μελετῶν, διατριβῶν καὶ ἔργων ἐν γένει⁽¹⁾. Ἐξελέγη ὁ κ. Spranger μέλος πολλῶν Ἀκαδημιῶν τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὑπὸ πολλῶν δὲ Πανεπιστημίων, ἐν οἷς καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἀνεκηρύχθη ἐπίτιμος αὐτῶν διδάκτωρ. Οὕτω θὰ ἀπετέλει παρ' ἡμῖν σοβαρὰν ὄντως παράλειψιν ἱεροῦ χρέους ἐνδεχομένη ἐπὶ τοῦ προκειμένου σιγῇ ἔναντι τοῦ φιλέλληνος Γερμανοῦ, ἔναντι τῆς ὑπερόχου αὐτοῦ ἐρευνητικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ διδακτικῆς δράσεως, ἔναντι τοῦ

¹ Πρὸς κυρίως: Geistige Gestalten und Probleme. Eduard Spranger zum 60. Geburtstag. Hrsg. von Hans Wenke. Leipzig 1942. Th. Litt, Naturwissenschaft und Menschenbildung. Heidelberg 1954². (Eduard Spranger zum siebenzigsten Geburtstag) Eduard Spranger. Bildnis eines geistigen Menschen unserer Zeit. Zum 75. Geburtstag dargebracht von Freunden und Weggenossen, hrsg. von Hans Wenke. Heidelberg 1957. Erziehung zur Menschlichkeit. Die Bildung im Umbruch der Zeit. Festschrift für Eduard Spranger zum 75. Geburtstag, 27. Juni 1957. (Hrsg. von H. Walter Bähr, Theodor Litt, Nikolaos Louvaris, Hans Wenke). Tübingen 1957.

σοφοῦ καὶ δεινοῦ συγγραφέως, ἔναντι τοῦ εὐπρεποῦς καὶ σεμνοῦ διδασκάλου, ἔναντι τοῦ εὐμενοῦς τέλους, τοῦ χρηστοῦ καὶ ἠπίου ἀνθρώπου. Τοιοῦτόν τι θὰ ἀπετέλει ἔτι ἐπίψογον καὶ μεμπτήν ὀλιγορίαν τοῦ πιθανωτάτου ἱεροῦ καὶ δόσιου αἰτήματος, ὅπερ ἀπὸ τῶν κόλπων τοῦ παναγάθου Θεοῦ ἀφώνως ἀπευθύνει πρὸς ἡμᾶς ἡ ψυχὴ τοῦ μεταστάντος Ἑλληνοῦ φίλου τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ, ὅπως ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος τιμήσωμεν καὶ ἡμεῖς σήμερον διὰ τοῦ ἀρμοδίου ἐπαίνου τὸν ἐπιφανῆ θεράποντα πάσης ἐπιστήμης καὶ ἀρετῆς.

Οὕτως ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ πνεύματος ἀβλαβῆς καὶ ἀρρηκτος παραμενεῖ ἡ ἀδαμαντίνη συνωρὶς ἱερᾶς τιμῆς καὶ ἀκαταλύτου φιλίας, ἧς τὸ ἕτερον μέλος μετεχώρησε πλέον διὰ παντὸς εἰς τὴν μακαρίαν περιοχὴν τῶν σκιῶν καὶ τῆς ἀσιγήτου νοσταλγίας, εἰς τὸν γλοερὸν τόπον τῆς ἀναψύξεως καὶ τῆς ἀτελευτήτου ζωῆς μακρὰν πάσης ὀδύνης καὶ λύπης, παντὸς πόνου καὶ στεναγμοῦ.

*Ἐργαφον ἐν Τυβίγγῃ ἀρχομένου φθινοπώρου τοῦ 1962.

K. I. M.

I.

EDUARD SPRANGER

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΓΕΝΕΘΛΟΙΣ ΑΥΤΟΥ

Ὁ Franz Ernst Eduard Spranger γεννήθη τῇ 27ῃ Ἰουνίου τοῦ 1882 ἐν τῷ προαστίῳ τοῦ Βερολίνου Gross—Lichterfelde ἐκ πατρὸς ἐμπόρου ὀνόματι Franz, μονίμου κατοίκου τῆς παρά τὸ Βερολῖνον ἐκτεινομένης πόλεως Charlottenburg, καὶ μητρὸς ἀσχολουμένης περὶ τὰ οἰκιακὰ ἔργα ὀνόματι.

Eduard Spranger

Henriette, τὸ γένος Schöpenbeck. Ἀπὸ τοῦ 1888 μέχρι τοῦ 1894 ἐφοίτησεν ὁ Spranger ἐν Βερολίνῳ εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς «Δωροθέας» (Dorotheenstädtisches Gymnasium). Κατ' εἰσήγησιν τοῦ καθηγητοῦ R. Borchardt, ὅστις διδάσκαλος ὢν αὐτοῦ ἀπαύστως παρεῖχεν αὐτῷ παντὸς εἶδους συμβουλίας, βοή-

θειαν καὶ ἐπικουρίαν πρὸς καρποφόρον δύθμισιν καὶ προαγωγὴν τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ πνευματικῶν ἐν γένει διαφερόντων καὶ ἐπιδιώξεων αὐτοῦ καὶ ἰσχυρῶς οὕτως ἐπεσπάσατο τὴν ἀγάπην καὶ τὴν τιμὴν τοῦ νεαροῦ μαθητοῦ, εἰσῆλθεν ὁ Spranger τῷ 1894 εἰς τὸ ἐν Βερολίῳ γυμνάσιον τοῦ «Φαιοῦ μοναστηρίου» (Berlinisches Gymnasium zum Grauen Kloster), ὅθεν ἀπελύθη τὸ ἔαρ τοῦ 1900 μετὰ τοῦ βαθμοῦ : «ἀριστα».

Τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου αὐτοῦ διήλθεν ὁ Spranger κατὰ μέγα μέρος ἐν τινι προαστίῳ τοῦ Βερολίνου, ἐν Friedrich—Stadt, ἐν τινι τετραγώνῳ ὑψηλῶν καὶ ὠραίων οἰκοδομημάτων τοῦ προαστίου τούτου, περὶ οὗ οὐδεὶς τότε ἐγίνωσκεν, ὅτι θὰ προαγάγῃ εἰς τὸ φῶς μέγαν φιλόσοφον καὶ μέγαν ἐρευνητὴν καὶ διαμορφωτὴν τοῦ πατρίου πνεύματος. Αὐτὸς οὗτος ὁ Spranger περιέγραψέ ποτε τὴν περιοχὴν ταύτην, τὴν πρώτην αὐτοῦ πνευματικὴν πατρίδα ⁽¹⁾ : τὸ κατάστημα παιδικῶν παιγνίων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῇ Friedrichstrasse τὸ συνεχόμενον τούτῳ ὑποκατάστημα μολυβδίδων τῆς μεγάλης βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως A. W. Faber, ὅπερ ὁ Spranger εὐτραπέλως ὑπόλογον καθιστᾷ τοῦ διὰ παντὸς τοῦ βίου συνέχοντος αὐτὸν ἀκοιμήτου ζήλου πρὸς συγγραφὴν τὸ καπηλεῖον Lutter—Wegner, ὅπερ σπουδαίαν θέσιν κατέχει ἐν τῷ βίῳ καὶ τοῖς ἔργοις τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων E. T. A. Hoffmann καὶ Wilhelm Raabe καὶ ἐν ᾧ ἀσμένως ἀνεστρέφοντο οἱ ἠθοποιοὶ τοῦ Βερολίνου Josef Kainz καὶ Adalbert Matkowsky. Ἐν τινι γωνιαίῳ εἰκονοπωλείῳ ἠδύνατό τις, ὅπως μάθῃ τι περὶ τοῦ κόσμου τῆς τέχνης ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως μέχρι τῶν χρόνων τοῦ ἐπιφανοῦς ζωγράφου Adolf v. Menzel αἱ οἰκίαι τοῦ Friedrich Althoff καὶ τοῦ Vernhagen v. Ense εὗρισκοντο ἐν τῇ ἀμέσῳ γειτονίᾳ, καθὰ καὶ οἰκημά τι περιέχον εἰκόνας ἐκ κηροῦ, ὅπερ ἐπεσκέψατό ποτε ὁ συγγραφεὺς Theodor Fontane. Ὀλόκληρον κόσμον μεστὸν αἴγλης καὶ λαμπρότητος ἀπετέλει αὕτη αὕτη ἡ Friedrichstrasse, ἐφ' ἧς πολλάκις διεδραματίζοντο μεγαλειώδεις καὶ σεμνοπρεπεῖς παρελάσεις ἵππων καὶ πομπικῶν ἀρμάτων, ἐφ' ὧν ἐφέροντο πρόσωπα ἐπιφανῆ πολλάκις διήλασαν τὴν ὁδὸν ταύτην ἀγέρωχοι αὐτοκράτορες τῆς Πρωσσίας, ὁ μέγας πολιτικὸς Bismarck, ὁ ἔνδοξος στρατάρχης Moltke.

Ἀπὸ τοῦ 1900 καὶ ἐξῆς ἐπὶ ἑννέα ἐξάμηνα, ἤτοι μέχρι τοῦ 1905, ἐφοίτησεν ὁ Spranger ἀνελλιπῶς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Βερολίνου (Friedrich—Wilhelms—Universität). Ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τούτῳ ἐσπούδασεν ὁ Spranger κυρίως μὲν φιλοσοφίαν, παρὰ ταύτην δὲ μαθηματικὰ μὲν κατ' ἀρχάς, ἱστορίαν δὲ βραδύτερον καὶ γερμανικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ σπουδῶν αὐτοῦ ἠκροάσατο τῶν ἐξῆς καθηγητῶν :

---

¹ Aus der Chronik der Friedrichstrasse von: Edwin Redlob zum 70. Geburtstag. Eine Festgabe. (Hrsg. von Georg Rohde und Ottfried Neubecker [u. a.]). (Berlin 1955), ss. 249—252. Πρὸς. Bilder aus meinem Leben. Private Vervielfältigung einer am 24. 2. 1960 am Wildermuth—Gymnasium gehaltenen Rede, [Tübingen 1960].